

A SZOBROK BESZÉLNEK

Írta: DÉRI IMRE

Az utóbbi hónapokban a harci lárma és a diplomáciai kommunikék elől a klasszikus magyar költészethez menekültem. Húsz év óta nem olvastam verset: a riportert, mint Dickens száraz iskolamesterét, jobban izgatta a tények kézzelfogható prózája, mint a legszínesebb költői álom. Hanem egyszerre túl sok tört ránk a tényekből; a félelmetes valóság mindent elsöprő áradata szinte elviselhetetlen lett és a propaganda-zenekarok millió üstdobra hangszerelt mennydörgése elől mégis csak futni kellett a költészet szent ligetének csöndjébe. Kietlen éjszakákon szellemi brómot, intellektuális idegcsillapítót keresve a legfelső könyvespolcok között így jutottam el újra diákkorom távoli és tiszta emlékeihez: a vulkánikus Petőfihez, az olümposzi Berzsenyihez, az édesbús Tompához és a többiekhez, akikkel az érettségi óta nem találkoztam. A verssorok még ott kongtak valahol az emlékeztem valamelyik rejtett redőjében, kissé homályosan és tompán, mint az öregedő ember szívhangjai; a költőkből számomra is szobrok lettek

már, duplaembrenagyságú, hideg ércalakok, amelyeknek nincs többé kapcsolatuk az élőkkel. Elérte őket a költő-titánok átka: klasszikusokká váltak, akiket mindenki tisztel, de senki sem olvas.

A mi halott költőink szellemét azonban könnyű idézni. Szabadítsd meg őket a klasszicitás bilincseitől; töröld le írásaikról a port, amit a tiszteletteljes professzori kommentátorok rájuk szórtak; pattantsd fel a Remekírók díszkötésének kriptazárát és szobra piedesztáljáról lelép hozzád az eleven költő. Úgy bukkan eléd, a maga szellemi valóságában, mint egy újonnan felfedezett Rubens vagy Correggio, amikor a restaurátor rétegenként szedi le a rárakódott piszkot és egyszerre fellángolnak az eredeti festmény vakító színei. Mint édes gyermekkori emlékek, úgy csilingelnek fel újra a halhatatlan verssorok, — de a szavaknak mennyire más csengésük van, mint volt évtizedekkel ezelőtt, amikor Petőfi „eget-földet rázó mennydörgéséből” a nebuló csak a szabály és a fegyelem elleni lázadozást érezte ki és Arany mély poéziséből csak az „asszonánc” csengő-bongó virtuozitását. Lehet, hogy akkor is megcsapott bennünket a szabadságdalok tüze, — de hogyan is hatott volna el az agyvelőnkig a titán szent dühe és extatikus felháborodása a zsarnokság ellen! A mi számunkra, akik a liberális korszak legszebb éveiben hallottuk először a magyar költészet nagyszerű orkeszterét, szabadság és zsarnokság üres szavak voltak, amelyek nem jelentettek semmit. Hiszen a szabadság

olyan megszokott és természetes valami volt, mint a villanyvilágítás, a zarnokság pedig őskori szörnyeteg, mint a múzeumi dinosaurus. A „Vén cigány”-t, minden idők egyik legmeggrázóbb költői alkotását, szavalgattuk az iskolai ünnepélyeken, — de hogyan is érthettük volna meg iszonyú és sikoltó sorait, mikor a „homályosabb” képeket a tanár úr is azzal intézte el, hogy a verset a költő félig már deliriumban írta. Holott... holott akkor is a világ delirált és nem a költő. Ma bezzeg megértjük kommentár nélkül is a „keselynek szárnyacsattogását” és „Prometheus halhatatlan kínját”. Miért is lenne homályos a kép a most élő generáció számára, amely napról-napra látja, mint láncolják a sziklához az igazság fénycsóvás hírnökeit és mint vájják ki egy pogány istenség keselyűi a Prometheusok szívét, akik a tudás tüzét hozzák a gyötrődő emberiségnek. A metaforát, sajnos, nagyon is értjük.

Ötven éves fejjel verset is másképp olvas az ember, mint tizenötéstudós korában és ezeken a szellemidéző éjszakákon úgy éreztem, hogy a mi halhatatlanjainkhoz nemcsak friss művészi gyönyörűségért kell elzarándokolni érett aggyal és vergődő szívvel, hanem vateszi válaszáért is korunk gyötrő problémáira. Hiszen a klasszikus magyar költészet csodálatosan színes, káprázta-
tóan sokrétű zenekarában hangot kapott minden emberi fájdalom és minden magyar fájdalom is. Valahogyan ez a mi külön bibliánk: a magyar irodalom, amelyben a vívódó lélek minden tépe-
ődésére és önmarcangoló kérdésére ott a világos

felelet. Csodálatos és megfoghatatlan, hogy ebben a tekintélyimádó korban, amelyben az autoritások ellentmondást nem tűrő megállapításaival szemben még csak nem is pissenhetnek a bálványdöntő szkeptikusok, milyen kevés keletje van a mi örök és halhatatlanságukban fémjelzett magyar tekintélyeinknek! Mily kevesen záródkolnak el a magyar halhatatlanok Pantheonjába, mily kevesen idézik költészetünk örök szellemeit, hogy véleményt kérjenek tőlük mindarról, ami e sorsterhes napokban valamennyiünket foglalkoztat! Pedig: a mi nagy poétáink között egyetlen egy sincs, akinek a költészetébe ne tört volna be elemi erővel minden magyar sorsprobléma. Klasszikus költőink soha nem ragaszkodtak a *l'art pour l'art* gögös és hűvös elvéhez; nem vonultak vissza költészetük előkelő elefántcsonttoronyába, ahonnan — mint a művészi klasszicizmus fellegrárából — hűvös részvétlenséggel nézhetek volna le a mélységben vergődő magyar világra. Berzsenytől Ady Endréig mindegyik nagy költőnk egynek érezte magát a magyar néppel és mert a nép sorsa: politika, — hogyne izgatta volna őket ennek a nemzetnek minden egyes problémája! A mi poézisünk igen nagy mértékben politikai költészet és hogy ez mennyire így van, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a nemzet lelkében korokon és időkön túl ép a politikai tendenciájú versek élnek tovább.

Klasszikus költőink nagy része tudatában volt nemcsak művészi, hanem politikai elhivatottságának is és a művészi hatásnál is többre be-

csülte egy-egy versének politikai ütőerejét. „Én na verset írok” — jegyzi meg Petőfi — „nem a magam multságára, hanem azért írom, hogy mások okuljanak rajta. Bármily nagy áldozatra is kész vagyok értetek, szentséges elveim.” Ettől az állásponttól nem állott nagyon távol Kölcsey és Vörösmarty sem, hogy Ady Endréről, Petőfi után leghatározottabb költőnként ne is beszéljünk. A szellemidézést az sem zavarhatja, hogy a nemzet nagy problémái, amelyek halhatatlanjainkat foglalkoztatták, megváltoztak nyolc vagy tíz évtized alatt. Csak a szavak változtak meg, de a lényeg ugyanaz maradt. Kifejezésekben kicsit szemérmesebbek és kicsit tudálékosabbak lettünk, de az újfajta nomenclatura pontosan ugyanazokat a fogalmakat fejezi ki, mint klasszikus költészetünk a maga nyersebb és őszintébb módján. Petőfi még zsarnokságról énekelt, míg a modern publicista diktatúráról, államszocializmusról beszél, de e két szó végeredményben ugyanazt a fogalmat fedi. Nem: a politika lényege háromezer év óta emberi szempontból mitsem változott. Az örök harc változó formák között ugyan, de lényegileg mindig ugyanazért a célért folyik: a gyengébb verekszik a jogaiért az elnyomásra mindig hajlamosabb erősebbel. Dionysos háromezer évvel ezelőtt ugyanazt a politikai elvet, hogy ne mondjam: világnézletet képviselte, mint sok századdal később XIV. Lajos, Metternich vagy Sztálin és Harmodios és Aristogeiton is ugyanannak a politikai és emberi szemléletnek a védelmében ragadtak fegyvert, mint a Bastillet meg-

ostromló tömeg, Washington telepes-hadserege, a magyar szabadságharcosok, vagy a Ladoga tó jegén vérző finnek.

Mindaz, amit mi magyar sorsproblémának nevezünk, éppenséggel ugyanaz maradt több mint száz esztendő óta. A századokon át tartó harc, az örök *en garde* a nemzet fennmaradásáért, a függetlenségi gondolatért épp úgy csak formában alakult át, de lényegileg nem változott, mint a földkérdés vagy a szabadságjogok problémája. Nyugodtan mondhatjuk, hogy a ma nagy kérdései között nincs egyetlen egy sem, amelyről a mi halhatatlanjaink ne gondolkoztak és ne írtak volna. Csak fel kell tární újra a magyar költészet végtelen és kimeríthetetlen kincsesbányáját és megtaláljuk a magyar halhatatlanok véleményét mindarról, ami a kilencszáznegyvenes év magyarját izgatja. A szellemjárás éjféli óráján csak meg kell kérdezni a szobrokat földreformról és zsidókérdésről, létterről és állami totalitátsról, sajtójogról és liberalizmusról, tekintélyekről és demokráciáról, nemzeti függetlenségről és nemzetközi jogról, diktatúráról és nacionalizmusról és Kölcseytől Eötvösig, a költő Zrínyitől Ady Endréig mindegyik felelni fog, pontosan és szabatosan, meghamisíthatatlanul saját szavaival, amelyeket ott őrzünk könyvtárunk díszkötéses köteteiben.

Mindenki, aki nemzeti irodalmunkat csak valamennyire is ismeri, tudja, hogy ebben a megállapításban nincs semmi új, semmi meglepő, ha csak az nem, hogy a mi generációnk, amely a

költői megnyilatkozásokat az iskolában tanulta, a napi politika zűrzavarában két évtized alatt ilyen alaposan elfelejtett mindent, amiből valamikor felelnie kellett az érettségin. Hányszor jutott eszembe az utóbbi évek alatt, amikor szerkesztők és riporterek kétségbeesett verejtékezését láttam egy-egy ünnepi szám új körkérdés-ötlete körül: ugyan miért nem kérnek véleményt és válaszokat az izzóan mai kérdésekről költészetünk és irodalmunk halhatatlanjaitól? Miért nem zarándokolnak el a szobrokhoz! Hiszen Petőfi Sándor véleménye bizonyára van annyira értékes, mint X. vagy Y. államtitkár úré és báró Eötvös József, aki nemcsak nagy író és nagy költő volt, hanem miniszter is, tehát politikus és államférfi, bizonyára méltó arra, hogy együtt szerepeljen olyan kollégáival, akiknek egyelőre még nincs szobruk és a halhatatlanságra, tehát a fémjelzett tekintélyre még csak jelöltek?

Egy ilyen interjú-sorozat már a negatívumainál fogva sem lenne érdektelen. Nálunk a zsarnokságnak soha nem volt költője, a szabadságnak annál több. Politikusaink és előkelő társadalmi tényezőink között akadtak labancok, de a költők között soha és igazi magyar poéták lantján soha nem csendült fel ének, amely a labancságot dicsőítette volna: költészete nálunk csak a kurucvilágnak volt, a császári táboroknak soha. Az állami mindenhatóság gondolata se csiholt ki egyetlen rímet sem a magyar költőkből és oly csodálatosan gazdag hazafias költészetünk az élő népről és a nemzetről dalol: a jogi személyért

nem tud lelkesedni. Hogy mai meghatározással éljünk: a „jobboldali” gondolat nem tudott — de bizonyára nem is próbált — betörni a magyar klasszikus költészetbe, amelynek egész levegője, egész beállítottsága — valljuk be, no — „baloldali”. Nemcsak azért, mert a magyar költészet aranykora véletlenül időben egybeesik a „baloldalinak” nevezett európai világszemlélet reneszánszával. A kuruc költészet a francia forradalom előtt termelődött ki, tehát olyan időben, amikor a „jobboldali” politikai világszemlélet volt az uralkodó és a névtelen költők mégis a szabadságharcosokat dicsőítették és nem a XIV. Lajosban megtestesült államtotalitás gondolatát. Kölcsey, a Himnuszunk költője, liberális volt egy illiberális kor közepén, Petőfi szélső-radikális demokrata esztendőkkel a forradalom előtt.

Mindez azonban csak negatívum; egy eszmei vérvizsgálat érdekes eredménye. A pozitívumok beszédesebbek. Kezdjük meg a körinterjút talán Petőfinél, akinek a szobrára nemrégiben, a szélviharos március idusán rakott friss koszorúkat a nemzeti kegyelet és idézzük a titán szellemét talán a mai idők egyik legkényesebben aktuális problémájáról, a zsidókérdésről, összegyűjtött művei negyedik kötetében, 1848 március 20-i keltezéssel, a következőket olvassuk Petőfi Naplójában:

„Az egyetértés, mely eddig kivétel nélkül uralkodott a fővárosban, bomlani kezd.*)

*) Teljes szöveget lásd Petőfi összegyűjtött művei IV. kötetében: „Petőfi Naplója.”

Idegen származású polgárok, bevádollak benneteket a nemzet és az utókor előtt, hogy azt ti bontottátok fel! E kettő ítéljen felettetek.

Ők nyilatkoztak először, hogy a nemzetőségbe maguk közé zsidót nem vesznek, és így ők dobtak először sarat mártius 15.-ének szűz zászlajára. Avagy nem áll-e azon e jelszó és nem kiáltottátok-e velünk: Szabadság, Egyenlőség, Testvériség? Igen, ti velünk kiáltottátok ezt, de — most már látjuk — nem igazságszeretetből, hanem félelemből.

Megszüntetek már félni? Ne szűnjetek meg, mert eljött és még nem múlt el a jutalmazásnak és büntetésnek ideje! Várhattok-e igazságot a magatok részére, ha nem vagytok igazságosak mások iránt?

S miért üldözik ti a zsidókat? Hogy merítetek üldözni őket itt minálunk? Hullott-e egy csepp véretek e földre midőn e hazát szerezték vagy oltalmazták? Nem, ti jött-ment emberek vagytok, alig van köztetek olyan, aki be tudná bizonyítani csak azt is, hogy első nagyapja itt halt meg, annál kevésbé, hogy itt született... Legyen bennetek annyi becsületérzés, hogy ha már nem szeretitek is e nemzetet... legalább ne piszkoljátok azt be!

De legszomorúbb az, hogy nincs olyan gyalázatos ügy, melynek pártfogói, apostolai ne támadnának. S aki az igazság mellett szót emel, arra e hamis próféták elég szemtelenek azt kiáltani, hogy a zsidók által meg van vesztegetve. Nem tudják, vagy nem akarják hinni, hogy ő

náluk becsületesebb emberek is vannak, kik nem a szennyes önérdék rabszolgái, hanem a tiszta igazság és humanizmus barátai.”

Érdekes és bizonyára szakszerű nyilatkozatot tehetne ugyanerről a problémáról báró Eötvös József is, aki kultúrkérdésekkel hivatalból is sokat foglalkozott és aki a maga politikai munkásságát legalább annyira értékelte, mint költői műveit. Hiszen emlékezünk még mindnyájan „Végrendelet” című költeményére, amit betéve kellett megtanulnunk az iskolában:

Ha majdan átfutottam
Göröngyös utamat
S hová fáradtan érek:
A sír nyugalmat ad,
Márványszobor helyébe
Ha fennmarad nevem:
Eszméim győzedelme
Legyen emlék jelem.

A költő kívánsága nem egészen teljesült. Szobra ott áll a Dunaparton, de az utókor nem igyekezett győzelemre juttatni az Eötvös-féle eszméket, tehát azokat a szélsőén liberális gondolatokat, amelyeket a költő a „XIX. század uralkodó eszméi” című művében is lefektetett. A zsidókérdéssel egy kisebb munkája foglalkozik: „A zsidók emancipációja” című röpirat, amely a költőnek nemcsak politikai, hanem egyúttal irodalmi pályakezdését is jelenti: ez a könyvecske, amelyben ezer érvet sorakoztat fel a zsidók egyenjogúsítása mellett, volt Eötvös első műve,

amely nyomtatásban megjelent. Eszméinek győzedelme helyett tehát mégis a szobor lett a költő emlék jele.

A kérdés egy nyugodtabb korban Ady Endrét is foglalkoztatta. A *vates* talán megérezte kísérteties jövőbelátásával, hogy a „bélyeges sereg”-ből újra kérdés, probléma lesz. A nyilatkozata itt van:

Krisztus szent árnya s Heine ördög-arca
Táncolnak előttünk az úton.
Hull-hull a szitok, a röhej, a sugár,
Szaladnak a bélyegesek
S egy nagy csillag van a homlokukon.

Választott fajzat: messze előtte
Bitós, szomorú hegyek.
S ők mennek rongyoltan, szórtan, bélyegesen.
Bús ördögök, szent mordály-égetők,
Én veletek megyek.

Véretek, ha idegen is százszor,
Mégis az enyém, az enyém,
Véres ajkakkal mézes asszonyaitok
S nyitott szívvel baráti, hú fiúk
Átöntötték belém.

Büszke kárhozók, eldobhattak százszor
A lelkem százszor utánatok oson.
örök bolygók, örök riasztatók,
Idők kovászai, megyek én is veletek
Bélyegesen, csillagosan.

Miénk ez a könnyes, nagy Élet
 Kórágyon és kereszt alatt
 Hajrá, hajrá a Jobb felé.
 Én csúnya, sárga-foltos seregem,
 Futok veled és megáldalak.

A földreform a másik nagy probléma, amelyről nyugodtan meg lehetne kérdezni akármelyik poétánkat, államférfinkat, annál inkább, mert hiszen a földreform, vagy ha jobban tetszik: a föld igazságosabb elosztása nem mai, hanem örök probléma s a Gracchusok idején ugyanolyan izzó politikai kérdés volt, mint a szabadságharc előtt vagy a világháborút megelőző években. „Kié a hon, ha nem miénk?” kérdezi Vörösmarty a múlt század negyvenes éveiben. Petőfi 1847-ben ezt írja:

Oly szép ország, oly virító,
 Szemet-lelket andalító
 És oly gazdag! Aranysárgán
 Ringatózik rónaságán
 A kalászos óceánja
 S ilyen áldások dacára
 Ez a nemzet mégis árva,
 Mégis rongyos, mégis éhes
 Közel áll az elveszéshez.

Még világosabban, még határozottabban beszél „A nép nevében” című versében, amelyben már a fenyegető népi forradalom szélvészze zúg:

Még kér a nép, most adjatok neki!
 Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép,
 Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad
 Nem hallottátok Dózsa György hírét?

A nemzetközi jogról, amelynek szelleméről és paragrafusairól annyi szó esik mostanában, a szerződések sérthetetlenségéről a szobrok intervjuolója Bajza Józsefhez fordulhatna, akinek a válaszát a feltett kérdésre a költő „Apoteózis” című költeményében találhatja meg:

Csatájok a védelmezett
 Nép jog csatája volt
 Melyet szent eskü, szent kötés
 Ellen zsarnok tiport.
 Vad kénynt, zsarnok parancsokat
 Láncot nem türtenek.
 Szabadság, te szép égi lény
 Érted véreztenek.

Lehetséges, hogy a költő jövőbe látó ihletettéégével a finnek hősi küzdelméről dalolt annyi évtizeddel a karéliei harcok előtt!

Bajza egyébként rajongó híve volt a szabad-
 «ággondolatnak és épúgy nem türte a polgári
 ezabadság vagy egyenlőség bármiféle korlátozá-
 sai, mint Petőfi. A falanszterre emlékeztető ál-
 lamszocializmus semmiféle formáját nem bírta és
 keserűen ír az ő korában felbukkanó elméletekről:

Jogbitorlás címe: törvény,
 Rend a zsarnokkény neve,
 Ember társadalmi léte
 Életundorrá leve.
 Ámde megjön a bosszúnap,
 Büntetendő vétkeket,
 Hozván a sanyargatókra
 Kárhozást, enyészetet...

A rabszolga újra nép lesz,
 Élvező törvényeket,
 És az ember újra ember,
 Aminek teremtetett;
 S a Szabadság templomában
 Trónt az Igazság emel,
 Melyet minden földi féreg,
 Minden fűszál ünnepel.

Ezen a ponton találkozik másik nagy költőnkkel, Eötvös József báróval, aki az állam és egyén kérdésében a legszélsőbb liberalizmus álláspontját képviselte.

„A korlátok — írja — melyeket az állam az egyesek szabadságának felállít, csak annyiban igazolhatók, amennyiben azok mások szabadságának biztosítására szükségesek. Az államnak feladata, legalább valóban mívelt népnél, nem más, mint az, hogy mindenkinek szabadságát biztosítsa.”

A hangoskodó, magát külsőségekben kiélő álhazafiság, a melldöngető szupernacionalizmus ellen hány nagy költőnk hadakozott, hányan til-

takoztak a nemzeti hiúság olcsó legyezgetése ellen! „Ne hízelegjünk folyton önmagunknak” — fakadt ki keserűen Zrínyi, a költő. „Nemzetem, vedd ki a mocskot lelkedből, reformáld vétkeidet, öltözzél igazságba!” „Nincs elidegenítőbb, visszataszítóbb, mint az üres, bűnös kebelre mázolt hazafiság!” — kiáltott fel haragosan Gyulai Pál, akinek különben egész kritikusi pályája keresztres hadjárat volt a „magyarkodók” és — hogy Ady Endre szavát használjuk — a „ködevők” ellen.

A szabadságnak a mi poézisünkben külön fejezete van; talán azt mondhatnók: nincs nép, nincs nemzet, amelynek ilyen csodálatos szabadság-költészete lenne, mint a magyarnak. Se Csokonait, se Kölcseyt nem érintette még a negyvennyolcas forradalom forró levegője, de mindkettő dalol a szabadságról, verekszik az állami mindenhatóság gondolata ellen. Kölcseyt, akinek a gyakorlati politika iránt rendkívüli érzéke volt, mélységes aggodalommal tölti el már az is, hogy a szomszédságunkban az önkényuralom felüti a fejét. „Lehetetlen eltitkolnunk a veszélyt” — írja — „mely bennünket fenyeget, midőn határainkon a polgári szabad alkotmány önkényesen taposztatott el.” Csokonai így énekel a szabadságról:

Szép szabadság, ó sehol sincs
E világon oly becses kincs,
Mely tenálad nagyobb volna,
Mely tégedet kipótolna.
Az oly madár igen ritka
Melynek kedves a kalitka.

Bár arannyal van befedve,
Mégsem telik kedve benne.

Petőfi politikai költészete: szabadság-poézis: ahol felütöd, mindenütt úgy robban ki belőle a lelkesedés a szabadságért, mint a tűzhányóból kilövellő láva. „Élni csak a szabadság levegőjében érdemes” írja „meghalni pedig csak a szabadságért”

Egy szentség van a világon,
Melyért fegyverünkkel
Sírunkat megásni méltó,
Melyért véreznünk kell.
Ez a szentség: a szabadság.
Őrültek valának
Mindazok, kik más egyébert
Éltet áldozának.
Békét, békét a világnak
De ne zsarnok kényből
Békét csupán a szabadság
Felszentelt kezéből.

De talán elég is a sok idézetből. Aki el akar zárándokolni a magyar Pantheonba, maga folytathatja az interjú-sorozatot költészetünk halhatatlanjaival; beszélgethet a sajtótörvényről Petőfivel és Eötvös József báróval, demokráciáról és liberalizmusról Gyulai Pállal és Vörösmarty Mihállyal, az élettérről elgondolkozhat a kuruc költészet egy-egy markáns darabjának olvasásakor. A szellemidézést mindenesetre melegen ajánla-

nám mindenkinek, aki nemcsak magyarnak vallja, de magyarnak érzi és magyarnak tudja magát, még akkor is, ha „álmosaknak, piszkosaknak, korcsoknak és cifrálkodóknak, magyarkodóknak, ködevőknek, svábokból jött magyaroknak” talán nem lenne magyar... Mindenesetre bátorságot, vigasztalást és jövőbe vetett töretlen hitet fog meríteni a nagy magyar szellemekkel való társalgásból. Ha úgy érzi, hogy nehezen bírja a lelki kint ebben a fejetetejére állt világban, a Himnusz és a Szózat költői fognak együtt sírni vele, Eötvös mély filozófiája nyugtatja majd meg és Petőfi és Ady adják majd vissza a hitét. S ha úgy érzi, hogy az úgynevezett koreszmékről alkotott meggyőződésével szomorú kisebbségben is maradt, talán megnyugtathatják a magyar költészet bibliájának ezek a sorai:

Megtépve, megcsúfolva
 Sivatag közepén
 Magában áll a zászló,
 Melyet szolgálok én
 Nagy és hosszú vihar volt,
 Mely rajta ennyit tépe;
 De bár mint meg van rontva,
 Még most is látszik csonka
 Szárnyán az Isten képe.

És e szent jelnek egyre
 Gyérülnek hívei
 Bálvány elébe mennek
 Térdet, főt hajtani.

Hadd menjenek! Nem méltók
Egy sorban állni vélünk:
Ha a fecskék ledérek
S éghajlatot cserélnek:
Mi sasok nem cserélünk.

Miért is cserélnénk / A szellemek, amelyekkel éjféli órán együtt lehetünk, előkelőek, nagyságuk téren és időn túl: örök; magyarságuk pedig tiszta szívekben él tovább ...